

**MÁTYÁS Szabolcs (2022): *MAGYAR TALENTUMOK A NOBEL-DÍJ KÖZELÉBEN.*
*M.SZ. ÉS TÁRSA, DEBRECEN, 263 OLDAL***

Hogyan került egy emberi fej a Nobel-díjas tudós aktatáskájába? Emberi, vagy állati eredetű vérfolt szennyezte be a gyanúsított ruházatát? Mit jelent a „halál csókja”? Mi történik, ha betege vérért egy orvos feleségébe és saját magába fecskendezi?

E sorok szerzője először is elnézést kér a Tisztelt Olvasótól az idegeket borzoló (és némileg hatásvadász) felütésért, majd igyekszik haladéktalanul leszögezni: az általa bemutatni kívánt könyv nem a krimi műfajába tartozik, de még csak nem is a kriminalisztikai szakirodalmak sorát gazdagítja, annak ellenére, hogy szerzője, Dr. Mátyás Szabolcs, a Nemzeti Közsolgálati Egyetem docense, igencsak tapasztalt a különféle bűnügyek felderítésében. Mindazonáltal a fentebb feltett – a szövegkörnyezet ismerete híján valóban kissé bizarnnak tűnő – kérdésekre is megtaláljuk a választ a könyvben, ami nem tévedés (!), csakugyan a címben foglaltakról, azaz a magyar talentumokról szól.

De kit is nevezünk talentumnak? A talentum egy tehetséges személy, aki kiválóságát felfedezéseivel, alkotásaival, tetteivel bizonyította. A tehetség ugyanis önmagában megfoghatatlan, létét igazolni kell. „Minőségi kategória, tartalma szerzteágázó és csak manifeszt állapotában, utólag vehető bizonyosnak”. A tehetség szubsztrátumát tehát a tehetséges személy (talentum) és teljesítménye (produkuma, produkciója) egyszerre hordozza. Az igazi talentum számára pedig – mi képpen Csíkszentmihályi fogalmaz – elsősorban nem az a fontos, hogy majdan hozzákapsolják-e nevét egy elismert felfedezéshez, alkotáshoz, hanem mindössze az, hogy képes-e teljes és kreatív életet élni¹.

Kiváló tudósokkal, írókkal, közéleti szereplőkkel foglalkozni felettébb lélekmelengető, mi több akár izgalmasabb is lehet, mint egy titokzatos bűnesetet megfejteni. Nekünk, magyaroknak különösen van hajlamunk az előbbire, hiszen csak gondoljunk bele, micsoda lelkesedéssel emlegetjük nemzetünk nagyjainak világraszóló teljesítményeit, mellyel hozzájárultak az egyetememes kultúra, illetve a tudomány fejlődéséhez. Ám még mielőtt bárki újfejt valami gondolati vakvágányra tévedne, s valami etnocentrista proklamációt gyanítana a bemutatandó kiadványban, a recenzensnek gyorsan el kell oszlatnia minden ilyesfajta aggodalmat. E könyv ugyanis pusztán tényeken és szisztematikus adatelemzésen alapuló tudományos szerzemény, mely adatforrásként a tárgykörben leghitelesebbnek tekinthető, interneten mindenki számára elérhető Nobel-adatbázist használta. A webhely jegyzékei alapján nyomon követhető minden, a Nobel-díj bizottságokhoz az 1901. év óta befutott jelölés és kiadott díj, ami mellett számos egyéb, értékes információhoz is hozzájuthatnak az oldal látogatói.

Akkor lehetséges, hogy ez valami száraz, matematikai-statisztikai elemzések garmadát felvonultató adathalmaz? Egyáltalán nem! A könyv egy átlagos tudományos kiadványhoz képest kifejezetten érdekfeszítő, színes és olvasmányos, telis-telei lelkesítő gondolatokkal. Mindazonáltal, aki valamennyire ismeri alkotójának eddigi munkásságát², egyáltalán nem lepődik meg ezen. Miképpen azon sem, hogy a kötet sorain mennyire átszüremlik a hazaszeretet és a magyarság szellemi közösségéhez való tartozás büszke öntudata. Visszatérve a témaválasztásra, megkülönböztetett figyelmet fordítani kiválóságainkra nem csak felemelő, de akár szakmai, akár hétköznapi perspektívából szemléljük, hálás feladatnak is tűnik. Ugyanakkor, aki hasonló kérdéskör boncolgatásába kezdett már valaha hasonló módszerrel (e kritika írója részesült e szerencsében), az meglehetősen hamar fel tudja mérni a Szerző által vállalt feladat terheinek súlyát. Az adatforrásként használt nyilvántartások pontatlansága, tévedései és hiányzó adatai sok-sok esetben hátráltatják a munkát, és gyakran csak komoly erőfeszítések árán, további adatforrások (szakkönyvek, lexikonok, honlapok) alapos és időt rabló tanulmányozásával sikerül a szükséges korrekciókat elvégezni. Nem kétséges, a Szerző pontosan tisztában volt vele, hogy mire vállalkozik, hiszen kitartó munkája eredményeképpen megjelent korábbi, vaskos kötetében³ egyszer már igen nagy alaposítással körüljárta a magyar és magyar származású talentumok kérdését, különös figyelmet szentelve a Nobel-díjasoknak és a díjra jelölteknek.

A könyv által feltárt problematikával kapcsolatban az első, talán legkézenfekvőbb kérdés számunkra talán az lehet, hogy egyáltalán mit jelent Nobel-díjasnak lenni és ehhez képest mivel jár arról lemaradni. A Szerző erre – a mű méltatójának kedves – „sportos” hasonlattal adja meg a választ: *„A jelölt tudósok mostohagyereknek számítanak a hazai tudománytörténetben. Rosszabb a helyzetük, mint az olimpiai ezüstérmeseknek, akiknek bár a sportszerető közvélemény is sok esetben már elfelejtette a nevét, de nekik legalább megadatott az, hogy felálljanak az olimpiai dobogó második fokára. Még ha nem is nekik játszották a himnuszt, de néhány percre ők is a figyelem középpontjába kerültek, s néhány hétig, hónapig vagy olykor néhány éven keresztül élvezhették a feljük áradó szeretetet”*.

A következő, kikerülhetetlen dilemma, hogy ténylegesen léteznek-e detektálható különbségek a díjat elnyertek és a csak jelöltnek megmaradók teljesítményei között. A Szerző marad a „sportos” hasonlatoknál: az objektív mérőeszközökkel, centiméteres, vagy századmásodpercnyi pontossággal megállapított sportteljesítmények többnyire nem vetik fel sorrendiség kérdését. De a tudomány az más. A Nobel-díjért folyó „verseny” pedig inkább a pontozásos sportágakra hasonlít... A „bírói” döntéseket érezheti igazságosnak vagy igazságtalannak bárki, tudomásul kell vennie, hiszen azokat a felkért szakértői körök (egyes Nobel-díj Bizottságok) egyetértése alapján hozták és hozzák a mai napig. Persze olyan is előfordulhat, hogy *„bár korszakalkotó megállapításról vagy találmányról van szó, ennek ellenére a bíráló bizottság tagjai és a felkért szakértők nem képesek felismerni a fel-*

fedezés nagyszerűségét (még a kiemelkedő tudományos talentumuk ellenére sem), s majd csak a tudós halála után válik ismertté az életmű” – fogalmaz a szerző. Taps azonban minden „befutónak” jár. A 18 Nobel-díjasunk mellett tiszteletünk a további 28 Nobel-díjra jelöltünket is megilleti, különösen annak fényében, hogy legtöbbjüknek tudomása sem lett soha arról, hogy felterjesztették az elismerésre. A jelölésekkel kapcsolatos iratokat ugyanis óvatosságból ötven éven keresztül titkosan kezelik. Mindamelllett nagyrabecsülésünket kell kifejeznünk a jelölők iránt. Ők azok, akik egy-egy szakmai terület kimagasló művelőiként – akár már Nobel-díjjal a tarsolyukban –, ismertségüket, baráti kapcsolataikat felhasználva küldték el kiszemeltjük nevét és méltatását egy-egy Nobel-díj Bizottságnak. Ebben az összefüggésben tehát a történet minden szereplője, a Nobel-díjas, a jelölt és a jelölő egyaránt kivételes tudású személynek, azaz talentumnak tekinthető. Mátyás Szabolcs pedig – hivatásához hűen – igazságot szolgáltat azzal, hogy méltó emléket állít mindannyiuk számára.

A szerző további érdeme, hogy újszerű kultúrtörténeti megközelítésével párhuzamosan, tovább ápolja a hazai geográfiában gyökeret vert talentumföldrajzi hagyományokat is⁴⁵⁶⁷⁸⁹¹⁰¹¹. A tehetség kibontakozása ugyanis szinte mindig azon múlik, hogy hol, milyen körülmények között született, nevelkedett, tanult, majd dolgozott, kutatott, alkotott az ember. A „nagy emberek nagy teljesítményeinek” létrejöttét tehát a hagyományos megközelítéseken túl, földrajzi dimenziókban is érdemes megvizsgálnunk.

A könyv szerkezete jól áttekinthető, két fő részből áll. Terjedelmének (263 oldal) körülbelül háromnegyed részét tudománytörténeti, egynegyed részét a talentumföldrajzi ihletésű oldalak teszik ki. A Szerző az első, módszertani fejezetében bemutatja az elemzésbe vont talentumok körét, a minta kiválasztásának metódusát, az adatszerzés módját, nehézségeit. Kitér a Nobel-díj odaítélésének általános és egyedi kérdéseire is. A következő hat, tudománytörténeti arculatú fejezetében szigorú logikai rend szerint ismerteti a különböző Nobel-díj kategóriák (fizikai, kémiai, élettani vagy orvostudományi, irodalmi) valamint a Nobel-békedíj és a közgazdasági Nobel-émlékdíj rövid történetét, statisztikai mutatóit, Nobel-díjasainak országonkénti eloszlását, valamint magyar és magyar származású jelöltjeit, díjazottjait és jelölőiket.

A nyolcadik fejezetben helyet kapó talentumföldrajzi elemzések a hazai, illetve magyar gyökerű Nobel-díjas és díjra jelölt személyeket területi szempontok, születési helyük, közép- és felsőfokú oktatási intézményeik, életpálya szakaszaik és halálozási helyük szerint mutatják be. E fejezetben kerül elő néhány olyan, tetten érhető szociodemográfiai változó is, amely a talentum kibontakozását segíthette, avagy gátolhatta a különböző életrészekben. Nevezetesen, az átlagosan megélt életevek, a nemi hovatartozás, az átlagos gyermekszám, valamint azok a sérelmek és atrocitások, amelyeket a kiválóságoknak sokszor hányattatott életük során kellett elszenvedniük.

Az utolsó, kilencedik fejezet Alfred Nobel vázlatos életrajza mellett további, a Nobel-díj átadásával kapcsolatos, érdekes adalékokat tartalmaz a díjátadó ünnepség helyéről, annak magyar vonatkozásairól, a bankett helyszínéről, protokolljáról, programjáról, magáról az éremről, a vele járó diplomáról, valamint az elnyert nem csekély pénzösszegekről.

A fejezeteket eredeti dokumentumok, levélrészletek, idézetek sokasága színesíti, melyek még érthetőbbé és élvezetesebbé teszik a főszöveg olvasását. De, ha többre nem, csak olyasféle izgalmas adalékokra kíváncsi valaki, hogy a szokásos négyen kívül hány vegyértékű lehet a szén, miért érdemes langyos vízzel fület öblíteni, melyik magyar tudós kapott ételt a hírhedt Mengelétől, kivolt az a Nobel-díjra jelöltünk, aki végül hontalanul hunyt el, netán arra, hogy milyen ajándékkal örvendezettette meg Szilárd Leó Hruscsovot, feltétlenül el kell olvasnia a könyvet!

A könyv teljes terjedelmében fényképekkel, táblázatokkal, térképekkel gazdagon illusztrált, a benne foglalt ismeretanyag módfelett nagy. Stílusa, nyelvezete rutinos íróra vall. A kutatói és írói kvalitásait ismét bizonyító Dr. Mátyás Szabolcs könyvét elsősorban azok számára ajánlom, akik tisztelik nagy elődeink szellemi hagyatékát, a magyar tudomány és kultúra eredményeit, egyúttal kedvelik a kultúrtörténet, illetve a geográfia különleges megközelítéseit, fejezeteit, vagy csak egyszerűen fogékonyak az új tudás megszerzésére. A munka egy tudományos kutatás remek terméke, de ez ne riasszon el senkit! Higgyék el, lebilincselőbb, mint egy krimi!

Recenzens:

Dr. habil. Győri Ferenc

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Csikszentmihályi M. (2008):** Kreativitás. A flow és a felfedezés, avagy a találerkönyvság pszichológiája. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Dövényi Z. (2016):** Adalékok a zempléni táj tehetségterképéhez, különös tekintettel a geográfiára. In: Kókai S. (szerk.) A változó világ XXI. századi kihívásai: tanulmánykötet professzor dr. Hanusz Árpád egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére. Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézete, Nyíregyháza. 179–185. old.
- Hantos Gy. (1936):** Magyar Tájak – Magyar Kiválóságok. Szerző kiadása, Budapest.
- Győri F. (2006):** A tehetség földrajzának elméleti megközelítése. Földrajzi Közlemények. 130. 15-27. old.
- Győri F. (2011):** Tehetségföldrajz: Magyarországi vizsgálatok. Egyesület Közép-Európa Kutatására, Szeged.

- Malatyinszky Sz. – Becsei J. (2016):** A Dél-alföldi tehetségek lehetőségei. In: Kókai S (szerk.) A változó világ XXI. századi kihívásai: tanulmánykötet Prof. Dr. Hanusz Árpád egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére. Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézet, Nyíregyháza. 391–401. old.
- Mátyás Sz. (2002):** Ahol a zsenik bölcsője ring. Szerző kiadása, Debrecen.
- Mátyás Sz. (2006):** Illik tudnom, mert magyar vagyok. Szerző kiadása, Debrecen.
- Mátyás Sz. (2020):** A Kárpát-medence talentumföldrajza. Mátyás Szabolcs és Társa, Debrecen.
- Mátyás Sz. (2021):** Talentumföldrajzi elemzések a Kárpát-medencében. Területi Statisztika. 61. 466-502. old.
- Somogyi J. (1942):** Magyarország tehetségtérképe. Társadalomtudomány (különlenyomat) 1.
- Tóth J. (1990):** A tudományos minősítéssel rendelkezők születési lakó- és munkahelyeinek területi sajátosságai. In: Tóth J. (szerk.) Tér-Idő-Társadalom, MTA RKK, Pécs, pp. 225–267. old.
- Tóth J. (1994):** A magyar geográfusok adatainak területi-strukturális elemzése. Közlemények a JPTE Általános Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszékéről, 10. JPTE, Pécs.
- Tóth J. (2004):** A tehetségföldrajz körvonalai. In: Hanusz Á. (szerk.) Földrajzi Környezet-Történeti folyamatok. Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyháza. pp. 43–50. old.
- Tóth J. – Győri F. (2011):** Tehetségföldrajz. In: Kocsis Károly, Schweitzer Ferenc (szerk.) Magyarország térképekben. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest. 117–120. old.

JEGYZETEK

- 1 Csíkszentmihályi M. (2008): Kreativitás. A flow és a felfedezés, avagy a találmányosság pszichológiája. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- 2 Lásd Mátyás Sz. könyveit: (2002), (2006), (2020), (2021)
- 3 Mátyás Sz. (2020): A Kárpát-medence talentumföldrajza. Mátyás Szabolcs és Társa. Debrecen.
- 4 Hantos Gy. (1936): Magyar Tájak – Magyar Kiválóságok. Szerző kiadása, Budapest.
- 5 Somogyi J. (1942): Magyarország tehetségtérképe. Társadalomtudomány (különlenyomat) 1.
- 6 Tóth J. (1990): A tudományos minősítéssel rendelkezők születési lakó- és munkahelyeinek területi sajátosságai. In: Tóth J. (szerk.) Tér-Idő-Társadalom, MTA RKK, Pécs, pp. 225–267. old; Tóth J. (1994): A magyar geográfusok adatainak területi-strukturális elemzése. Közlemények a JPTE Általános Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszékéről, 10. JPTE, Pécs.

- 7 Lásd Győri F. könyveit (2006), (2011)
- 8 Tóth J. – Győri F. (2011): Tehetségföldrajz. In: Kocsis Károly, Schweitzer Ferenc (szerk.) Magyarország térképekben. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest. 117–120. old.
- 9 Dövényi Z. (2016): Adalékok a zempléni táj tehetségtérképéhez, különös tekintettel a geográfiára. In: Kókai S. (szerk.) A változó világ XXI. századi kihívásai: tanulmánykötet professzor dr. Hanusz Árpád egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére. Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézete, Nyíregyháza. 179–185. old.
- 10 Malatyinszky Sz. – Becsei J. (2016): A Dél-alföldi tehetségek lehetőségei. In: Kókai S (szerk.) A változó világ XXI. századi kihívásai: tanulmánykötet Prof. Dr. Hanusz Árpád egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére. Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézet, Nyíregyháza. pp. 391–401. old.
- 11 Mátyás Sz. (2020): A Kárpát-medence talentumföldrajza. Mátyás Szabolcs és Társa. Debrecen.